

Fatsoen vraagt om respect voor menselijke waardigheid

In een tijd van verkiezingen dromen politici graag over een fatsoenlijke samenleving. Of ze zich ook daadwerkelijk inzetten voor zo'n samenleving, zal moeten blijken uit hoe ze omgaan met hun opposenten en uit de keuzes die ze maken bij het gestalte geven van beleid. Wie wil dat onze samenleving een fatsoenlijke is of wordt, moet onder ogen zien dat we burgers zijn van één onderling afhankelijke wereld. Hij zal er niet alleen op uit zijn mensen bij elkaar te houden door het nastreven van wederkerig voordeel, maar ook door de waardigheid van ieder hoog in het vaandel hebben. Een fatsoenlijke samenleving is een samenleving die zich verzet tegen omstandigheden die burgers een gegronde reden geven om zich vernederd te voelen; het is een samenleving waarvan de instituties alle mensen de eer (= zelfrespect, niet te verwarren met zelfwaardering en maatschappelijk aanzien) geeft die hen toekomt.

Vernedering

Mensen behoren, omdat ze mensen zijn, respectvol behandeld te worden. Gebeurt dat niet, dan realiseren ze zich dat ze vernederd worden. Vernedering is dan ook aan de orde, als ze voor tweederangs burgers of inferieure wezens worden gehouden, als ze over het hoofd worden gezien, of als ze uit de gemeenschap worden gestoten en behandeld worden als objecten, machines of dieren. Het is aan de orde, als ze te maken hebben met gedrag of levensomstandigheden die hen goede redenen geven om zich aangetast te voelen in hun waardigheid of zelfrespect. En het is aan de orde als ze door toedoen van openbare instellingen ertoe komen zich te schamen voor het feit dat ze deel uitmaken van een groep.

Fatsoenlijke samenleving

Een fatsoenlijke samenleving - een samenleving waarin de regels en voorschriften en het feitelijk optreden van instituties mensen niet vernederen - behandelt mensen respectvol. Ze zet, aldus de Israëliische filosoof Avishai Margalit, haar instituties niet in om mensen die van haar afhankelijk zijn te demoniseren. Ze compromitteert de integriteit van haar leden niet. Ze laat ruimte voor haar leden om trouw te zijn aan hun eigen zelfdefinitie die dient om hun levensverhaal, meer nog dan hun persoonlijke identiteit, continuïteit te geven. Ze gebruikt haar instituties niet om mensen binnen haar invloedsfeer uit te sluiten als leden van legitieme identificatiegroepen. Ze verstoot geen moreel legitieme identificatiegroepen (religieuze groeperingen, etnische minderheden, sociale klassen). Ze bevat geen door de meerderheid gecultiveerde symbolen die minderheden het gevoel geven dat ze actief en systematisch worden afgewezen. Ze ontwikkelt of ondersteunt op institutioneel niveau geen symbolen die expliciet of impliciet zijn gericht tegen bepaalde burgers van de staat. En ze is heel voorzichtig met het aan banden leggen van manieren waarop individuen zich uitdrukken. Kortom, in een fatsoenlijke samenleving staat de menselijke waardigheid van ieder individu (welk geloof, welke politieke overtuiging of welk beroep hij of zij ook heeft) centraal. Ieder doet ertoe.

Respect

Wil iemand de reële mogelijkheid hebben om een goed en menswaardig leven te leiden, dan zijn toereikende voeding, scholing van alle zintuigen, bescherming van de lichamelijke integriteit, individuele handelingsbekwaamheid, vrijheid van meningsuiting en religieuze zelfexpressie van groot belang. Een leven zonder voldoende van elk van deze zaken is een zodanig verarmd leven dat het niet met de menselijke waardigheid te rijmen valt.

Om een gevoel te hebben dat je er al mens toe doet, is meer nodig. Je moet ook kunnen geloven in je eigen kracht. Geloven in je eigen kracht, zelfrespect hebben, is pas mogelijk als anderen je respecteren. Gebrek aan respect is dikwijls even kwetsend als een regelrechte belediging: je krijgt geen erkenning; je wordt niet gezien als een volwaardig mens die er toe doet. In het verleden verdienden altijd alleen die mensen respect die door een heersende klasse als 'gelijken' werden beschouwd. Hoewel klassen en standen verdwenen zijn, komt respect vaak alleen nog maar aan gelijken toe. Veel politici en beleidsmakers menen daarom het kwaad van ongelijkheid in de zin van een scheiding tussen de sterke en de zwakke te moeten bestrijden om respect te kunnen genereren. Ze hechten bijvoorbeeld veel waarde aan integratie van minderheden. De vraag is, of gelijkmaking wel de juiste weg is. Het lijkt dat het tegendeel bereikt wordt van wat de oorspronkelijke bedoeling was: wie niet zichzelf mogen blijven, verliezen hun zelfrespect.

Als het gaat om respect stelt de elite maar al te vaak zichzelf als norm: iedereen moet even talentvol, ondernemend, zelfstandig en flexibel zijn als de meest succesvollen in de samenleving; wie zwakbegaafd is, geen incasseringsvermogen heeft of hulpbehoevend is, is het eigenlijk niet waard om in zijn of haar waarde gelaten te worden. Vooronderstelling is, dat mensen respect moeten verdienen. Maar zelfrespect kan niet verdiend worden op dezelfde manier als geld wordt verdiend. Je kunt het krijgen als anderen je waarderen en respecteren om wie je bent, niet om wat je presteert of verdient.

Erkennen van de autonomie van de ander

De uitdaging waarvoor de samenleving staat, is met ongelijkheid om te gaan in wederzijds respect. Wederzijds respect impliceert het erkennen van de autonomie van de ander als gelijkwaardig aan de jouwe. Autonomie wordt vaak gezien als de mogelijkheid zich van anderen af te zonderen. Ten onrechte. Autonomie vestigt een relatie tussen mensen: in plaats van een verschil te benadrukken, kijkt de autonome mens om zich heen en gaat banden met anderen aan. Ze is een krachtig middel om gelijkheid te bevorderen. Geen gelijkheid van begrip, geen transparante gelijkheid, maar een ondoorzichtige gelijkheid.

Het toestaan van autonomie impliceert waardering voor de zwakkere of de buitenstaander en dus waardering opbrengen voor uiteenlopende resultaten. In plaats van talent voorrang te verlenen, sta je een gerechtvaardigd beroep op hulp toe en laat mensen actiever deelnemen aan de vormgeving van hun eigen hulp. Mensen met respect tegemoet treden, is niet een kwestie van alsmaar roepen dat dit moet gebeuren. Het is een kwestie van zelf respect tonen voor de vele verschillende wijzen waarop mensen verkiezen hun leven te leiden op voorwaarde dat die levenswijzen anderen geen schade berokkenen op gebieden die raken aan de essentiële menselijke vermogens. De menselijke waardigheid vereist een dergelijke vorm van respect.

Bestrijding van armoede en sociale ongelijkheid

De waardigheid van de persoon vereist niet alleen respect. Ze vereist ook, dat economische beslissingen de verschillen in bezit niet op een overdreven en moreel onaanvaardbare wijze vergroten. En ze vereist, dat als prioriteit steeds het doel wordt nagestreefd alle mensen toegang tot werk te verschaffen en de mogelijkheid tot arbeid te behouden. De systematische toename van ongelijkheid tussen sociale groepen in een land en tussen de bevolkingen van verschillende landen, meer bepaald de massieve groei van de relatieve armoede, leidt er toe dat de sociale samenhang wordt ondermijnd en dat zo de democratie in gevaar wordt gebracht. Ook op economisch vlak werkt deze negatief en wel door voortgaande erosie van het 'sociale kapitaal'. Het geheel van betrekkingen - die op vertrouwen, betrouwbaarheid en het naleven van de regels gebaseerd zijn, en

die onontbeerlijk zijn voor iedere burgersamenleving - wordt ondermijnd.

Armoede en grote sociale ongelijkheid leiden tot schending van economische, sociale, culturele, burgerlijke en politieke rechten. Door het respecteren van deze rechten kunnen ze worden bestreden en kan een menswaardig bestaan gestalte krijgen.

© Leen den Besten

Zevenaar, 5 mei 2010

